

Ярослава Дробчак, доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Дрогобицького державного університету
імені Івана Франка

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті аналізуються основні підходи до розв'язання актуальної проблеми формування і розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів на уроках трудового навчання.

Постановка проблеми. Системи цінностей, зумовлених ззовні, без активної участі особистості найчастіше не виконують, в очікуваній мірі, регулятивних функцій, не викликають позитивних емоцій, не стимулюють самостійної діяльності школяра, а лише, у кращому випадку, можуть бути ним відтворені. Сучасний учень, навіть у ранньому молодшому віці, хоч і не усвідомлено, створює свої власні, цінні норми поведінки, зразки субкультури, які набувають для нього домінантного значення. З цих причин пошук шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу неминуче веде до потреби розв'язання проблем пізнавального інтересу – цього надзвичайно складного утворення особи, яка відіграє у її становленні визначальну роль. Пізнавальний інтерес є важливим засобом усунення навчальних перевантажень школяра, запобігання формальному засвоєнню ним знань, джерелом креативного пошуку [8, 7]. Лише при наявності інтересу в особистості можливий перехід від зовнішньо зумовленої потреби у навчанні в потребу, яку особистість сприймає.

Інтерес є визначальним фактором, що підсилює дії педагога, спрямовані на розвиток здібностей учня, які особливо необхідні для успішного його руху до мети. Зрозуміло, що така освітня парадигма вимагає істотних нововведень у діяльність вчителя, оскільки традиційні методи викладання предмету недостатньо спонукають учня на самостійне засвоєння матеріалу. А відтак недостатність у методичному арсеналі вчителя засобів формування і розвитку пізнавальних інтересів учня – одна з причин їх навчальної пасивності. Ситуація ускладнюється ще й тим, що сучасна шкільна практика – суперечлива: з одного боку, ми прагнемо сформулювати і виховати творчу особистість, а з іншого – сам педагогічний процес має яскраво виражений масовий характер і не враховує сукупності індивідуальних особливостей, потреб і здібностей учня. Не менш суттєвим є й суперечності між об'єктивними вимогами до учня і його реальними можливостями ово-

лодіти відповідним рівнем знань. Безперечно, якщо ми хочемо бути на рівні світових стандартів у галузі освіти, то ступінь цих вимог треба підвищувати відповідно до рівня розвитку наук і технологій сучасності. Будь-яке заниження вимог до обсягу чи характеру знань, що підлягають засвоєнню, знижує пізнавальну активність учня, створює тепличні умови для байдикування. Але й надмірність вимог може передати у свідомість учня страх, розгубленість, негативні комплекси неповноцінності. Потрібен пошук оптимальних методик, які б сприяли формуванню пізнавальних інтересів як до предмету зокрема, так і до навчання в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Проблема пізнавального інтересу – не нова. Її окремі аспекти, підходи у розв'язанні, засоби впливу знайшли своє певне відображення у ряді праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Це зокрема, роботи К.Д. Ушинського, І.Я. Логіної, Л.С. Вигоцького, Г.С. Щукіної, С.А. Рубінштейна, Я.А. Коменського, Дж. Брунера та ін. Їх роботи висвітлюють фундаментальний базис феномену пізнавального інтересу. А вчені Л.С. Савіна, В.О. Онищук, Л.І. Божовича, О.Я. Савченко, А. Карасик та ін. провели дослідження з метою з'ясування закономірностей прийомів формування пізнавальних інтересів.

Мета статті. Провести науково-методичний аналіз теоретичних засад пізнавального інтересу та шляхів його формування. Дослідити можливість їх використання у практиці роботи початкової школи на уроках трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Пізнавальний інтерес є важливим видом мотиву, що належить до різних сфер пізнавальної діяльності особистості. Він має значну кількість трактувань і розглядається як: прояв розумової і емоційної діяльності особи; активно-пізнавальне ставлення до речей світу; особливий сплав емоційно-вольових та інтелектуальних процесів, що підвищують активність свідомості; феномен, що є іманентно

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

притаманний людині від її народження, тощо. Інакше кажучи, пізнавальний інтерес – інтегральний сплав всіх психічних процесів, де особливо цінними елементами є відчуття і емоції, адже "...вчиться не електронно-обчислювальна машина, а вчиться жива людина. І для неї...емоційні переживання і почуття суть не просто супутниками навчання, а однією з основних умов учіння..." [1, 117].

Відзначимо, що серед усіх емоційних явищ, особливе місце належить інтелектуальним емоціям і почуттям, які "...у людей ізолюються від інстинктів і переносяться у сферу психічного" [2, 29]. Це положення особливо важливе для нас, оскільки передбачає, що емоції розвиваються і специфічним чином функціонують у структурі пізнавальної активності, виконують функції регуляції процесів мислення. Даний висновок є актуальний для дітей молодшого шкільного віку: тут вони є чітким відображенням відношень між пізнавальними мотивами і успіхом чи невдачами особистості в реалізації певних дій. Емоції, особливо молодшому школяреві, потрібні ще й як ціннісний регулятор морально-етичної поведінки. Емоційний голод, що виражається через негативний фон – нудьгу, перешкоджає нормальному розвитку особистості; емоції дозволяють мобілізувати у потрібний момент, резервні сили для функціонування в інтенсивному режимі, а в разі потреби – можуть розвинути волю.

У навчальному процесі об'єктивними джерелами формування і розвитку пізнавальних інтересів є зміст навчального предмету та процес діяльності, що тісно корелюють між собою. Значні можливості для зміцнення і підвищення пізнавального інтересу в учнів на уроках трудового навчання відіграють ефективні досліди і демонстрації, міжпредметні зв'язки, різні форми роботи, розв'язання тематичних кросвордів, розгадування загадок, створення проблемних ситуацій, тощо. Важливим також тут є введення у навчальний процес елементів дидактичної чи рольової гри, а достатньо потужним засобом формування і розвитку пізнавальних інтересів учнів – розв'язання творчо-пізнавальних конструкторських завдань. У цьому аспекті особливі можливості належать трудовому навчанню, оскільки вчитель з успіхом може використовувати завдання виробничого характеру, підкреслюючи при цьому, доступні учневі суперечності між "побутовими" поняттями; "здорового глузду" та науково-технічними поняттями, досягнутим рівнем знань, вмінь та навичок і тим, що витікає з логіки завдань трудового навчання. Подаючи у такий спосіб програмний матеріал, вчитель створює сприятливі умови для

активного його сприйняття, веде до появи інтересу, хоч би ситуативного, збагачуючи уяву, оскільки цікавість до суперечливого – особлива риса людської психіки. Підбір і аналіз способів та методів варіантів розв'язку таких завдань збагачує методичний арсенал вчителя не тільки своїм змістом, але й методикою розв'язання цих завдань, ознайомлення з методиками конструювання, моделювання і навіть елементами винахідливості.

Якщо відштовхуватись від того, що для стимуляції та формування пізнавального інтересу учнів варто максимально використовувати зміст навчального матеріалу, то, на жаль, завдання, що пропонуються виконувати школярам з трудового навчання, у переважній більшості мають репродуктивний або тренувальний характер, але такий вид завдань далеко не завжди, якщо не зовсім, сприяє інтересу учнів до роботи. На нашу думку, включення до змісту роботи завдань пізнавально-творчого змісту, між предметного характеру [4, 201], [5, 28], [6, 25] сприятимуть формуванню інтересу, спонукатимуть учня до самостійної роботи. Адже у процесі розв'язування таких завдань в учня виробляється динамічний стиль мислення, оволодіння яким є надійною основою для подальшого розвитку його пізнавальних інтересів та творчих сил. Зазначимо, що саме в молодшому шкільному віці закладаються основи для формування уяви, фантазії, цікавості, допитливості. У цей час формуються і підсилюються здатність бачити, спостерігати, узагальнювати, порівнювати, систематизувати. Ці кроки творчого пошуку молодшими школярами є досить ефективними для уроків трудового навчання, оскільки цей навчальний предмет не є основою науки чи наук, але він може з успіхом використати теоретичні знання природничих чи гуманітарних наук.

Підкреслимо, що в діючій сьогодні системі шкільного навчання пізнавальна активність учнів ще не стала безпосереднім об'єктом достатньо активного навчально-виховного впливу. Мислительна діяльність учнів в усьому своєму розмаїтті прояву все ще залишається підігнаною під конкретні форми загальноосвітньої нормативної підготовки, є своєрідним шаблоном навчання. Прикро узагальнювати, але найчастіше рівень виконання самостійних робіт учнями оцінюється в основному за результатами відтворення знань, по суті оцінюється здатність пам'яті. А вона у багатьох учнів досить деформовано-гіпертрофовано розвинута, розвинута оперативна короточасна пам'ять, через що формуються репродуктивні орієнтири на цінність знань.

Висновки. Одним з найважливіших завдань

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

у навчально-виховному процесі школяра є підготовка його до життя, до суспільно корисної праці. Воно набуло особливої актуальності в наш час, оскільки науково-технічний прогрес суттєво змінив функціональну роль людини в сучасній системі виробництва. Із часом ця актуальність зростатиме, тому що виробництво постійно технічно і технологічно удосконалюється, зростає роль інтелектуальної праці в усіх сферах трудової діяльності. Виховуючи позитивне ставлення до праці, формуючи психологічну готовність до неї, вчитель повинен вміти забезпечити й умови, що дозволили б учневі інтелектуально розвиватися при цьому. В цьому плані значні перспективи належать шляхам розв'язання проблем формування пізнавальних інтересів учнів молодших класів, які були і залишаються гостро актуальними. Лише при наявності пізнавального інтересу можливий оптимальний перехід від зовнішньо зумовленої потреби у навчанні у потребу, яку учень сприймає, перетворюючи навчання в особистісний глибоко мотивований процес. Але не варто забувати, що окремий цікавий урок викликає тільки тимчасовий ситуативний інтерес – інтерес хвилювання. Викликавши один раз чи декілька разів таке хвилювання, учитель ще далеко не закінчив формування пізнавального інтересу. І тільки завдяки систематичній творчій діяльності на уроці над розв'язуванням проблемних ситуацій, суперечностей пізнавальних завдань, внесення до змісту навчального матеріалу елементів новизни можна досягти бажаного результату. Зрозуміло, що наведені фактори перебувають у тісних корелятивних зв'язках і відношеннях, що теоретично визначаються системним підходом до навчального процесу з його складових. Координація цих співвідношень – не тільки одна з найважливіших задач наукової організації навчально-виховного процесу, але й конкретно дидактична форма вивчення предмету.

В КОЖНІЙ ФРАЗІ – ДУМКА

“Знання – ось єдине, що суперечить долі і здатне її здолати”.

“Знання – це єдина галузь, де немає істерики життя, нервозності буття, слабоумства тваринності”.

“Мудрий той, хто знає долю; а знає долю той, хто знає життя; а знає життя той, хто живе і мислить”.

О. Лосєв

1. Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации. – М.: Прогрес, 1987. – 412 с.

2. Васильев И. Д., Тихомиров О.К. Эмоции и мышление. – М.: МГУ, 1990. – 192 с.

3. Веремійчик І. М. Методика трудового навчання в початковій школі. Навчальний посібник. – Тернопіль: Мальва – ОСО, 2004. – 276 с.

4. Дробчак Я. А. Пізнавальні завдання та прийоми стимулювання творчої роботи на уроках трудового навчання у початкових класах /Шляхи реалізації завдань інноваційних педагогічних технологій на рівні ЗОШ І ступеня: Наукові записки. – Вип. 4 – Дрогобич: Посвіт, 2007. – 132 с.

5. Дробчак Я. А. Розвиток у школярів пізнавальної самостійності на уроках трудового навчання у початкових класах/Український етнос у полікультурному просторі, зб. наук. праць). – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка. – 217 с.

6. Дробчак Я. А. Елементи геометрії на уроках трудового навчання //Поч. школа. – 2007. – №12. – С. 34 – 36.

7. Жуков С. М. Пізнавальний, пошуковий інтерес //Початкова школа. – 1998. – № 6. – С. 7 – 8.

8. Карасик А. Активізація пізнавальних інтересів //Початкова освіта. – 2002. – №14. – С. 6 – 8.

9. Ніколенко Л. Г. Розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів //Початкова школа. – 1990. – №3. – С. 2 – 3.

10. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. – К.: Радянська школа, 1982. – 262с.

11. Харишин Д. Розвиток пізнавальних інтересів учнів // Початкова освіта. – 2001. – №15. – С. 4 – 6.

12. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. – М.: Педагогика, 1988. – 208 с.